

rında anlam ilgisi olan ifadeleri uygun il-gilerle kaynaştırın (vası)” dediği nakledilir (Ebû Hilâl el-Askerî, s. 498). Resûl-i Ek-rem’in Hz. Ali’ye yazdığı bir mektupta, hurma ağacı budayan kimsenin kesilecek ve bırakılacak kısımlara dikkat ettiği gibi sözün kesilecek ve ulanacak yerlerine iti-na gösterdiği rivayet edilir (a.g.e., a.y.). Zibrikân b. Bedr de hüsn-i hâtimenin ta-nımına ve belâgat açısından önemine ilk temas edenlerdendir. Ahnef b. Kays, fe-sahatiyle ünlü hatip ve kumandan Amr b. Âs’ın bu konudaki ustalığını, “Söze ni-hayet verilecek yere gelince öyle hoş ifa-delerle bitirir ki söz perdesinin kapan-dığı, artık devamının olmadığı anlaşılır” sözleriyle ifade etmiştir (a.g.e., s. 497). Bu son cümle berâat-i maktain en güzel târiflerindedir. Bir edibin belâgat konu-sunda Me’mûn’a verdiği şu cevap intihâ ve faslın belâgatla yakın ilgisini göster-mektedir: “Kesilip ulanacak yerlerine vâ-kıf olunmadan söylenmiş bir söz ipliği kop-muş incilere benzer” (a.g.e., a.y.).

Bununla birlikte gerek Câhiliye devrin-de gerekse İslâmî dönemin ilk 150 yılında îcâz ve veciz ifadeler esas olduğu, ilgi ve bağ kurucu ifadeler bir nevi haşiv kabul edildiği için kısa, ilgisiz, kesik ve kopuk, ancak veciz ifadelerin ardarda sıralanma-sı yaygın bir anlatım yolu olarak görülmüştür. Bu dönemlerde kaside, mektup ve hitabelerin sonuç anlatan ifadelere yer verilmeden soğuk ve garip bir biçimde kesilmesi bir gelenektir. Nitekim en büyük Arap şairi olarak kabul edilen İmruülkays muallakasını sel tasviriyile bitirmiştir. Bir yoruma göre eski edip ve şairlerde görü-len bu gelenek, onların âcizliklerinden de-ğil anlatımda tekellüfsüzlüğü ve yalnlığı esas kabul etmelerinden ileri gelmekteydi (Desûkî, II, 665-666). Bu geleneğin ve üslûbun izlerini Kur’ân-ı Kerîm’de, özellikle Mekke’de inen sûrelerde görmek müm-kündür. Ancak birçok sûrenin başlangıcı ile sonu arasında derin alâkalar bulun-maktadır. Meselâ Fâtiha sûresinin, âlem-lerin bir tek rabbi ve O’nun temel nitelik-leriyle başlayıp O’nun hakkında sapık ve yanlış inançların eleştirisiyle, Zilzâl sûre-sinin dünya hayatının sona erişiyile başla-yıp uhrevî hayatta iyi veya kötü her ame-lin karşılığının görüleceği hususuyla sona ermesi, başlangıç ve bitiş arasındaki gül-zel ilgi ve mükemmel uyumu göstermek-tedir. Aynı şekilde Mü’minûn sûresinin inananların kurtuluşa ereceği müjdesiy-le başlayıp inanmayanların kurtuluşa er-meyeceği uyarısıyla bitmesi, Kalem sû-resinin başında ve sonunda Hz. Peygam-

ber’e delilik isnadında bulunulmasından söz edilmesi, Sâd sûresinde “zikir sahibi Kur’an” ile söze başlanıp sûrenin “Kur’an’ın âlemler için bir zikir” olmasıyla so-na ermesi vb. örnekler, sûrelerdeki hâtime güzelliğinin başlangıçlarıyla alâka-sı dikkate alındığında daha güzel ortaya çıktığını göstermektedir. Yine Kur’an’ın ilk sûresi olan Fâtiha’da kendisine ham-dedilip ibadet edilen, hidayet veren, âlem-lerin rabbi, rahmân, rahîm ve mâlik sıfat-larının sahibi ulu Allah’tan söz edilip son sûrelerinde O’nun bazı zâtî sıfatlarına ve O’na sığınmanın gerekli olduğuna temas edilmesinde de aynı özellik vardır. Kur’ân-ı Kerîm’den en son nâzil olan âyet (Bakara 2/281) ve sûrenin (Nasr 110/1-3) Resûl-i Ekrem’in vefatının yakın olduğuna dair telmihler içermesi hüsn-i hâtime konu-sunda dikkat çekicidir.

Putperest Roma’ya karşı tevhid inancını savunduğu için takibe uğrayarak ma-ğaraya gizlenmek zorunda kalan Ashâb-ı Kehf’in söz konusu edildiği Kehf sûresinin şirkten tenzih ve tevhidi tebliğle sona ermesi (18/110), hâtimelerin sûrelerin içe-riğine uygunluğu konusunda güzel bir örnektir. Nahl sûresi de tebliğ ve dave-tin zorlukları söz konusu edildikten ve bu uğurda sabır ve tahammül tavsiyesinden sonra bu mukaddimeyle bağlantılı olarak Hz. Peygamber’i teselli sadedinde duru-ma uygun bir hâtimeyle sona ermiştir (16/128). Hicr sûresinin, “Ölünceye kadar rabbine kulluk et” (15/99) şeklindeki hâ-timesi de veciz ve parlak bir bitiriştir. İb-râhîm ile Ahkâf sûrelerinin hâtimelerinde “bu bir tebliğdir ...” tarzında sona eriş-i belirten ifadeler berâat-i makta’ konu-sunda güzel örneklerdir. En’âm sûresinin son âyeti va’d ve vaîdi birleştiren veciz bir hâtimedir (6/165). Bunlardan başka bir-çok sûrenin konuya uygun dua, hamdü senâ, mev’iza, tavsiye, va’d, vaîd, tebşîr ile sona ermesi hüsn-i hâtimenin gere-ğidir.

Abbâsîler’in ilk dönemlerinden itibaren edip ve şairler sözlerinin başlangıç ve so-nuç kısımlarının mükemmel olmasına, farklı konuları kaynaştıran güzel münase-betler düşürmeye özen göstermişlerdir. Konuyu onu özetleyen uygun vecize, ata-söz, hikmetli ve nükteli söz, teşbih, tem-sil, âyet veya hadisle bitirmek yaygın bir gelenek olmuştur. Özellikle Büveyhî vezir ve edibi Sâhib b. Abbâd ile sanatlı nes-rin önde gelen ustalarından Kâdî el-Fâzıl mektup ve inşaların da, başta Mütenebbî olmak üzere Ebû Nûvâs ile Ebû Temmâm gibi şairler kasidelerinin anılan bölümler-

inde önemli başarılar göstermişlerdir. Mütenebbî’nin Büveyhî Hükümdarı Sey-füddeve’nin methine dair kaleme aldığı bazı kasidelerin son kısımları duruma uy-gun dualar içeren, kasidenin sona erdiğini, artık sözün arkasının bulunmadığını ifade eden parlak hâtimelerdir. Bedîiyye şairleri de Hz. Peygamber’i övdükleri be-dîiyyelerinde konuyla ilgili güzel örnekler vermişlerdir. Safiyyüddin el-Hillî ile İbn Câbir’in kasidenin sona erdiğini belirten mısraları çok başarılı kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Câhiz, *el-Beyân ve’t-tebyîn*, I, 112; Ebû’l-Ha-san el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne’l-Mütenebbî ve huşûmih* (M. Ebû’l-Fazl İbrâhîm – Ali Muham-med el-Bicâvî), Beyrut 1386/1966, s. 48; Ebû Hilâl el-Askerî, *Kitâbü’s-Şinâ’ateyn* (nşr. Müfîd M. Kumeşha), Beyrut 1404/1984, s. 497-508; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-’Ulme* (nşr. M. Muh-yiddin Abdülhamîd), Kahire 1374/1955, I, 239-241; İbn Ebû’l-İsba’, *Tahrîrû’t-tahbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 616-623; İbn Câbir, *el-Hulletü’s-siyerâ’ fi medhi hayri’l-verâ’* (nşr. Ali Ebû Zeyd), Beyrut 1405/1985, s. 155-157; Hatîb el-Kazvîni, *el-İzâh fi ’ulûmi’l-belâğa* (nşr. M. Abdülmün’im Hafâcî), Kahire 1400/1980, II, 598-600; Safiyyüddin el-Hillî, *Şerhu’l-Kâfiyeti’l-bedîiyye* (nşr. Nesib Neşâvî), Dımaşk 1403/1983, s. 333-334; Teftâzânî, *el-Mu’âvvel ‘ale’t-Telhîş*, İstanbul 1309, s. 480-482; Zerkeşî, *el-Burhân*, I, 182-186; Desûkî, *Hâşiyetü’d-Desû-ki ‘alâ Şerhi’s-Sa’d li-Telhîşi’l-Miftâh*, Kahire 1937, II, 665-667; S. A. Bonebakker, “Intihâ”, *EP* (İng.), III, 1246.

İSMAİL DURMUŞ

İNTİHAL (الانتحال)

Başkasına ait bir söz
veya şiiri sahiplenmek anlamında
edebiyat terimi.

Sözlükte intihâl, “bir kimsenin başka-sına ait bir şiir veya sözü kendisine nisbet etmesi” mânasına gelir. **Tenahhul** keli-mesi de bu anlamda kullanılır. Aynı kök-ten gelen **nihle / nuhle** (dava, mezhep) is-mi de bu anlamla ilgilidir. Arap edebiya-tında intihal, genellikle çalınmış şiir ve söz için kullanılan **serika** kelimesinin eş anlamlısı olup daha çok “es-serikâtü’ş-şi’riyye” adı altında ele alınmıştır. Çağdaş yazarlar arasında, hem şiir hem diğ-er söz çalıntılarını kapsamak üzere konuyu “es-serikâtü’l-edebiyeye” adıyla inceleyenler de vardır (krş. Bedevî Tabâne, *es-Serikâ-tü’l-edebiyeye*, Kahire, ts.; Abdülazîz el-Hinâvî, *Dirâse haule’s-serikâti’l-edebiyeye*, Kahire 1405/1984). Bazı müellifler de inti-hal kelimesi yerine daha yumuşak bir ta-bir olarak ahz (alıntı) terimini kullanmayı tercih etmişlerdir (İbn Kuteybe, I, 308,

328; Ebû'l-Hasan İbn Tabâtabâ, s. 80 vd.; Ebû Hilâl el-Askerî, s. 215 vd.).

Çalınmış şiir meselesi Arap edebiyatının en eski ve önemli konularındandır. Edebî tenkidin temel amaçlarından biri de eserin orijinal veya çalıntı olup olmadığını ortaya koymak olduğundan edebiyat eleştirmenleri İslâm öncesi dönemden beri özellikle İmruülkays – Tarafe, A'şâ Meymûn b. Kays – Nâbiga ez-Zübânî, Evs b. Hacer – Zühayr b. Ebû Sülmâ, Cerîr – Ferezdak, Ebû Nuvâs – Hüseyin b. Dahhâk, Ebû Temmâm – Buhtürî arasındaki şiir intihallerini ve ifade benzerliklerini ortaya koymak için yoğun bir çaba harcamışlardır.

Muallaka şairlerinden Tarafe b. Abd, bir beytinde “serika” ve “igâre” kelimelerini kullanarak, “Çalmak için başkalarının şiirlerine igârede bulunmam, çünkü buna ihtiyacım yoktur. İnsanların en kötüsü çalandır” demiştir (Abdüllatif M. Seyyid el-Hadîdî, s. 16). Hayatının yarısını Câhiliye devrinde geçiren Hassân b. Sâbit de bir beytinde başkasının şiirini çalmanın kötülüğünü ve kendi şiirlerinin orijinalliğini dile getirirken serika tabirini kullanır. Emevî döneminin üç büyük şairinden biri olan Ferezdak, rakibi Cerîr'e hitaben söylediği bir beyitte aynı konuya temas ederken tenahhul kelimesini kullanmış ve, “Babanızın şerefsizliğine karşı benim şerefimi ve eşsiz şiirlerimi zikretmeye kalkarsanız şiir çalmak (tenahhul) zorunda kalacaksınız” demiştir. Ferezdak, şiirini anlamca çalan Baîs el-Mücâşî için de aynı terime yer vermiştir. Emevîler'in saray şairi Ahtal, “Biz şairler kuyumculardan daha hırsız” (Merzûbânî, s. 225) sözüyle bu dönemde şiir çalmanın şairler arasında yaygın hale geldiğini vurgulamaktadır.

İntihal konusunda münekkitlerin üzerinde durduğu en meşhur örneklerden biri İmruülkays'ın “vukûfen bi-hâ sahbî ...” diye başlayan beytidir. Aynı beyit, son kelimesi farklı olarak Tarafe'nin muallakasında da geçmektedir. Bu tür benzerliklerin çalıntı mı yoksa rastlantı mı olduğunun tesbit edilmesi, dolayısıyla serika ve intihal ile rastlantının (tevârüd) sınırlarının belirlenmesi önemli bir mesele olmuştur. Arap şiirinin en eski münekkitlerinden Ebû Amr b. Alâ'ya göre bunlar rastlantı olabilir. İnsanlar aynı şeyleri düşünüp onları aynı ifade kalıplarıyla dile getirebilirler. Bu meseleyi Mütenebbî, “Şiir, üzerinde sayısız ayak izleri bulunan geniş bir kumsaldır. Sonraki bir ayak izinin önceki bir iz üzerine düşmesi ve bun-

ların çakışması mümkündür” şeklinde ortaya koymuştur. Şiir tenkitçilerinin “tevârüd, müvârede, iltikâ'ül-hâtireyn” dedikleri bu rastlantıya Mütenebbî'nin yorumuna uygun olarak “vukû'ül-hâfir ale'l-hâfir” (ayak izinin ayak izi üzerine rastlaması) adı da verilmiştir. Serika ile tevârüdün sınırlarını belirlemeye çalışan daha sonraki münekkitler, bu benzerlikleri çağdaş ve aynı seviyede şairler arasında ise tevârüd, değilse serika saymış, yeni şairlerin eskilerden aldıklarını da serika kabul etmişlerdir. Bazı eleştirmenler de tevârüdü sınırlarını daha geniş tutarak iki şairin yaşadığı dönemlerle seviyeleri farklı da olsa benzerlik bulunan konuda ve şairlik gücünde aralarında kısmen yakınlık bulunduğu takdirde bu benzerliği tevârüde yorumuşlardır (İbn Ebû'l-İsba', s. 400).

Edebiyat tenkitçileri, nasların lafzı ve biçiminden çok anlam ve özü üzerinde odaklaşan Mu'tezile'nin etkisiyle şairler arasındaki ortak anlamları irdelemeye koyularak lafız çalıntıları kadar anlam intihallerinin belirlenmesi konusunda da yoğun çaba sarfetmişlerdir. Hatta bir kısım eleştirmenler, dilde lafızların belirli ve ortak bulunduğu ileri sürerek asil çalınmanın anlam çalıntısı olduğunu söylemişlerdir. Hasan b. Bişr el-Âmidî, Kâdî el-Cürcânî ve Ebû Hilâl el-Askerî gibi mütedit eleştirmenler ise herkesin bilebileceği genel ve ortak anlamları, şiir geleneğinde yaygın olarak işlenmiş tema, teşbih ve mesellerdeki benzerlikleri, farklı amaçlar için söylenmiş benzer ifadeleri intihal olarak görmemişlerdir.

Öte yandan birçok belâgat âlimi, başarı olsun veya olmasın edebî bir ustalık ve dile hâkimiyet gerektirmesi, farklı bir telif ve kompozisyonu ifade etmesi sebebiyle intihali bir nevi iktibas kabul ederek edebî sanat gibi görmüş ve ona bedîî ilminin konuları arasında yer vermiştir. Bazı eleştirmenler de yeryüzünde söylenmemiş anlam ve düşünce bulunmadığını, bu sebeple yenilerin eskilerden alıntı yapmaktan kaçınamayacaklarını, ancak başkasından alınan bir düşüncenin lafız, üslup, belâgat yönleriyle daha güzel bir ifade içinde sunulmasını, alınan unsura onu tamamlayan ve güzelleştiren yeni bir unsur eklenmesini intihalin ötesinde bir telif ve edebî sanat olarak değerlendirmeye lâıyk görmüşlerdir. Bu şartları taşıyan alıntıya “hüsnü'l-ahz”, aksine de “kubhu'l-ahz” adını veren tenkitçiler alıntı yapan şairi, bunun alıntı olduğunun sezilip farkedilmeyecek derecede gizleyebildiği ölçüde başarılı kabul etmişlerdir.

Özellikle bu durum, “hallü'l-manzûm” (başkasına ait bir şiiri nesre çevrilmiş olarak ifade etme) ya da “akdü'l-mensûr” (başkasının bir mensur parçasını şiire dökme) olaylarında daha sık görülür. “Kur'an ve hadisten yapılmış alıntı” demek olan iktibasla başkasına ait meşhur bir şiirden yapılmış alıntılar olan tazmin ve onun çeşitleri istiâne ve îdâ', kendine mal etme kastı bulunmadığı için serika ve intihal olarak görülmemiştir.

Başta Ebû Ali el-Hâtimî, Kâdî el-Cürcânî, İbn Reşîq el-Kayrevânî ve Ziyâeddin İbnü'l-Esîr olmak üzere edebiyat eleştirmenleriyle belâgat âlimleri çoğu birbirine benzeyen, bundan dolayı aralarının kesin çizgilerle ayrılması mümkün olmayan serika ve intihalle ilgili birçok terim ve türden söz etmişlerdir. Bunların en yaygını “nesh”tir (lafzı ve mânayı değiştirmeden bütünüyle almak). Bazı tenkitçiler neshi intihalle eş anlamlı kabul etmişlerdir. Sadece mânayı almaya “selh” denir. Selhin de benzerini ortaya koymak, mânayı kısmen almak, mânayı alıp başka bir anlam eklemek gibi şekilleri vardır. Alınan lafzı veya mânayı daha kötüye çevirmeye “mesh”, mânayı ziddına çevirmeye “aks” (kalb), nesîbi (gazel) methe çevirmeye “nakil” denir. Aşağı seviyedeki bir şairden alıntı yapmaya “igâre / gasb”, birden fazla beyit iktibas etmeye “ıstırâf”, bir beyitten az miktarda alıntıya “ihtidâm”, rakibine yergide galip gelmek için başkasının şiirini kullanmaya “mürâfede” adı verilir. Bunlardan başka “ihtilâs, ictilâb, istihâk, müvâzene, iştirâk, ilmâm, ittibâ, sû-i ittibâ, aks, ahz, meâhız, iddiâ, iltikât ve telfik, ictilâb ve terkib, nazar ve mü-lâhaza, müsâlete” gibi birçok terim ve türden söz edilmiştir.

İntihal meselesi, III. (IX.) yüzyıldan itibaren edebî tenkidin ana konusu olmaya başlamıştır. Bu hususta kaynakların kaydettiği ilk eser, İbrâhim b. Edhem'in kız kardeşinin oğlu İbn Künâse'nin (ö. 207/823) *Serikâtü'l-Kümeyt mine'l-Kur'ân ve gayrih* adlı kitabıdır. İntihal meselesine ilk temas edenlerden İbn Sellâm el-Cumahî hocası Yûnus b. Habîb'den naklen istizâde, serika, ictilâb tabirlerini kullanmış, intihalin ortak ve yaygın anlam ve temalarda değil orijinal fikirlerde söz konusu olduğunu ileri sürmüştür (*Fuhûlü's-şu'arâ*, I, 58-59). Daha sonra İbnü's-Sikkât, *Serikâtü's-şu'arâ* ve *me'ttefekû (tevâredü) 'aleyhi* adlı eserinde serika ve tevârüd olaylarını karşılaştırmalı olarak ele almıştır. Câhiz, mânayı bütün lafzıyla almaya iddiâ (intihal), kısmen lafzıyla

la almaya serika dediği gibi bu konuyla ilgili istiâne ve iştirak terimlerine de yer vermiş, şiirlerdeki benzerliklerde tevârüdün mümkün görüldüğünü söylemiş, Cumahî'ye uyararak şairler arasında ortak olan anlamlarda serikanın söz konusu olmadığını ileri sürmüştür. Daha sonra Zübeyr b. Bekkâr, *İğâretü Küseyyir 'ale's-şu'arâ'* adlı eseriyle ilk defa intihal yerine igâre terimini kullanmıştır. Merzûbânî, Zübeyr b. Bekkâr'ın tenkitlerini, Küseyyir'in Abdullah b. Zübeyr evlâdını ve onların Ehl-i beyt'ten ayrılışını hicvetmesi sebebiyle duyduğu husumetten kaynaklanan haksız eleştiriler olarak değerlendirmektedir (*el-Müveşşah*, s. 245). Şairler arasında ortak olan mânalarda intihalin söz konusu olmadığı hususunda Cumahî'ye uyan İbn Kuteybe, Hutay'e, Hasân b. Sâbit ve Râilîlîl'den yapılmış intihallere örnek verdiği gibi (*eş-Şî'r ve's-şu'arâ'*, I, 308, 328, 415-418) ilk defa selh terimine de yer vermiştir (*a.g.e.*, I, 73). Müberred, sadece şiirden değil nesirden yapılmış intihallere de temas etmiştir. Kaynaklar İbnü'l-Mu'tezz'in de *Serikâtü 'ş-şu'arâ'* adlı bir eserinden söz eder. Ayrıca onun şiirlerinden İbnü'l-Mu'tez el-Endelüs Mervân b. Hakem, Temîm b. Muiz, Küşâcim, Mütenebbî, İbn Vekî, Va'vâ', İbn Hafâce, Ebû Firâs el-Hamdânî ve İbn Senâülmülk intihalde bulunmuştur.

Emevîler devrinin ünlü şairleri Cerîr ile Ferezdak'ın birbirlerinden yaptıkları nakilleri eski şiir eleştirmenlerinin birçoğu intihal olarak kabul etmiştir. Nitekim Asmaî, mensup olduğu Bâhile kabilesini hicvetmesinden dolayı Ferezdak'a karşı intihalinin bir intikam silâhı gibi kullanarak onun şiirlerinin onda dokuzunun çalıntı olduğunu, buna karşılık Cerîr'in şiirleri içinde sadece yarım beyitlik bir intihalin bulunduğunu söyleyerek subjektif bir tenkit örneği ortaya koymuştur (Merzûbânî, s. 167-168). Ferezdak'a nisbet edilen, "Ben sahipsiz şiirleri yitik develerden daha çok severim. En iyi hırsızlık kendisi için el kesilmeyen şiir hırsızlığıdır" (*a.g.e.*, s. 168) sözü uydurma gibi görünmektedir. Bazı çağdaş eleştirmenler, Cerîr ile Ferezdak'ın birbirinden çalmak amacıyla değil hiciv ve güldürü kastıyla yaptıkları alıntılarının birçoğunu Batı edebiyatlarında "parodie", Arap edebiyatında "kalb" adı verilen bir edebî sanata dahil etmektedir.

Abbâsiler devrinin ilk zamanlarından itibaren edebiyat eleştirmenleri arasında intihal ve serikâta dair eser yazma geleneği oluşmuş, bu dönemde özellikle Ebû

Nüvâs, Ebû Temmâm, Buhtürî ve Mütenebbî'nin intihal ve serikâta dair birçok eser kaleme alınmıştır. Âmidî, Kâdî el-Cürçânî, Ebû Hilâl el-Askerî, Abdülkâhir el-Cürçânî bu dönemde yetişen eleştirmenlerin en ünlüleridir. Bunların dışında Ebû Nüvâs, Ebû Temmâm, Buhtürî ve Mütenebbî'nin intihallerine dair eser yazan İbn Ebû Tâhir, Mühelhil b. Yemût, Ebû'z-Ziyâ Bîşr b. Yahyâ en-Nasîbî, İbn Ammâr es-Sekafî, İbn Vekî gibi eleştirmenler, serika ve intihal konusunda ifrata kaçarak şairler arasında ortak mânaları ve şiir geleneğinde yaygın temaları bile çalıntı olarak değerlendirmişler, bu sebeple Âmidî ve Cürçânî gibi mutedil eleştirmenlerin eleştirilerine mâruz kalmışlardır. Esasen serika gibi ağır bir tabir de muhdes şairler konusunda müfrit ve mutaassıp eleştirmenler arasında süregelen anlaşmazlık neticesinde ortaya çıkmıştır.

Ebû Nüvâs'ın intihallerine dair yazılmış eserler arasında Mühelhil b. Yemût'un *Serikâtü Ebî Nüvâs*'ı ile (Kahire 1957) İbn Ammâr es-Sekafî'nin *Meşâlibü Ebî Nüvâs*'ı (*Risâle fi mesâvî'i ve serikâti Ebî Nüvâs*) önemlidir. Ebû Temmâm'ın intihalleriyle Buhtürî'nin Ebû Temmâm ve diğer şairlerden yaptığı serikâta dair kaleme alınmış eserler içinde İbn Ebû Tâhir'in *Serikâtü'l-Buhtürî*, Ebû'z-Ziyâ Bîşr b. Yahyâ en-Nasîbî'nin *Serikâtü'l-Buhtürî min Ebî Temmâm*, Hasan b. Bîşr el-Âmidî'nin *el-Muvâzene beyne Ebî Temmâm ve'l-Buhtürî*, Muhammed b. Alâ es-Sicistânî'nin *Serikâtü Ebî Temmâm* ve Ali b. Muhammed eş-Şimşâtî'nin *Risâle fi tafzîli Ebî Nüvâs 'alâ Ebî Temmâm* adlı eserleri sayılabilir. Bu eleştirmenlerden Âmidî dışındakiler, eleştirilerinde ifrata kaçarak en küçük benzerlikleri bile intihal saymışlardır.

IV. (X.) yüzyılın en büyük Arap şairi Mütenebbî'nin mağrur tabiatı, yaygın şöhreti, birçok devlet adamının kendileri için methiye nazmetme talebini reddetmesi gibi faktörlerin sebep olduğu çekeme mezlik ve husumet, şiirlerinin eleştiri oklarına hedef olmasına yol açmıştır. Mütenebbî'ye yöneltilen eleştirilerin temel konusunu intihal ve serika meselesi teşkil etmektedir. Bu hususta kitap yazarlardan İbn Vekî, eserine *el-Münşif fi serikâti'l-Mütenebbî* adını vermesine rağmen eleştirileri in saf ölçülerini aşmıştır. Bundan dolayı Mütenebbî'nin dostu İbn Cinnî eser hakkında *Nağzû'l-Münşif (en-Nağz 'alâ İbn Vekî' fi şî'ri'l-Mütenebbî)* adıyla bir reddiye kaleme almıştır. Büveyhî veziri ve edip Şâhib b. Abbâd, *el-Keşf*

'*an mesâvî'i şî'ri'l-Mütenebbî* adlı eserini Mütenebbî'ye karşı duyduğu düşmanlık sebebiyle yazmıştır. Bununla birlikte İbn Abbâd, nesirlerinde Mütenebbî'nin şiirlerinden intihal yapmaktan kendini alamamıştır. Zamanın ediplerinden Ebû Ali el-Hâtimî'nin, *er-Risâletü'l-Mûdîha fi zikri serikâti Ebî't-Tayyib el-Mütenebbî ve sâkıti şî'ri'hî* de aynı duygularla yazılmıştır. Ayrıca Hâtimî, Mütenebbî'nin Aristo'nun hikmetli sözlerinden intihaller yaptığı iddiasıyla kaleme aldığı *Mu'dâhâtü şî'ri'l-Mütenebbî li-ke'lâmi Aristo (Serikâtü'l-Mütenebbî min hîkemiyyâti Aristo)* adlı eserinin girişinde önceki haksız eleştirilerini telâfi edip Mütenebbî'nin gerçek değerini ortaya koymak için in saf ölçüleri içinde eleştirilerde bulunacağını kaydetmesine rağmen bunun aksini yapmış, böylece eleştirilerine alay unsuru da ilâve etmiştir. Ebû Sa'd (Saîd) Muhammed b. Ahmed el-Âmidî, *el-İbâne 'an serikâti'l-Mütenebbî* adlı eserinde raslantılarla şiir geleneğinde yaygın olarak kullanılan ortak anlamları bile intihal saymıştır. Eleştirilerinde Âmidî'den etkilenmiş olan Kâdî el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve huşûmih* adlı kitabında tarafsız olabilmıştır. İbnü'd-Dehân da Mütenebbî'nin Ebû Temmâm ve Buhtürî'den yaptığı intihallere dair kaleme aldığı *el-Me'âhizü'l-Kindiyye mine'l-me'âni't-Şâ'iyye*'sinde tarafsız bir münekkit görüntüsü vermektedir. Ziyâeddin İbnü'l-Esîr, bu esere bir zeyil ve eleştiri olarak *el-İstidrâk (fi'r-red 'alâ risâleti İbni'd-Dehân el-müsemma bi-)* *el-Me'âhizü'l-Kindiyye mine'l-me'âni't-Şâ'iyye*'yi kaleme almıştır. Bunların yanında Ebû'l-Abbâs en-Nâmi'nin *Risâle fi 'uyûbi'l-Mütenebbî* adlı bir eser yazdığı belirtilir.

Şiir intihallerini genel olarak ele alan kitaplar arasında İbnü's-Sikkât ve İbnü'l-Mu'tezz'in *Serikâtü's-şu'arâ'*ları dışında Ca'fer b. Muhammed b. Hemdân el-Mevsîlî'nin *Kitâb 'âm fi's-serikât*, Ebû'z-Ziyâ en-Nasîbî'nin *es-Serikâtü'l-kebîr* ve Hasan b. Ahmed el-Gandecânî'nin *es-Sel ve's-serika*'larını zikretmek gerekir.

'*İyârü's-şî'r*'inde (s. 79-85) intihal ve serika meselesine yer veren Ebû'l-Hasan İbn Tabâtâbâ, başkasından bir anlamı alıp farkedilmeyecek derecede güzel bir ifade içinde sunmayı veya onu başka bir amaçla kullanmayı serikanın ötesinde bir edebî sanat kabul eden ilk münekkittir. Ebû Hilâl el-Askerî de alınan mânayı güzel bir ifade ve lafız kalıbı içinde sunmayı "hüs-nü'l-ahz", aksini de "kubhu'l-ahz" olarak

nitelemektedir (*Kitâbü's-Şinâ'ateyn*, s. 215-258). Seâlibî, *Yetîmetü'd-dehr*'inde Mütenebbî'nin şiirlerinden yapılan intihallere ve Sâhib b. Abbâd, Ebû İshak es-Sâbî ve Büveyhî Veziri Ahmed b. İbrâhîm ed-Dabbî gibi ediplerin nesirlerinde Mütenebbî'nin şiirlerinden yaptıkları serikâta misaller vermiştir. Hiçbir şairin serika ve intihalden müstağni kalamayacağını söyleyen İbn Reşîk el-Kayrevânî, gerek *el-'Umde*'sinde (II, 280 vd.) gerekse *Kurâ-datü'z-zeheb*'inde birçok serika türünü örnekleriyle açıklamıştır.

Belâgat âlimleri içinde konuya ilk temas eden Abdülkâhîr el-Cürçânî *Esrârü'l-belâga*'sında (s. 313 vd.), akıl sahipleri arasında müşterek olması sebebiyle intihalin akli mânalarda değil hayali mânalarda gerçekleşeceğini, ayrıca lafız ya da mânanın yanı sıra dizim, tasvir ve ifade tarzında da intihal olabileceğini söyler. *Minhâcü'l-bülegâ*' adlı eserin müellifi Hâzîm el-Kartâcennî ise şiirleri bu bağlamda değerlendirerek dörde ayırmıştır. Şairin kendi icadı olan mâna ve düşünceye "ihtirâ", başkasından aldığı, ancak daha güzel bir ifadeye büründürerek kendisine mal ettiği türe "istihkak", gerek kendisinden alıntı yapılan gerekse alıntı yapan şairin şiirlerinin edebî açıdan denk olduğu, dolayısıyla ikisinin de sahiplik iddiasında ortak olduğu türe "şerike", alıntı yapılan şiirden daha düşük seviyedeki şiire "serika" adını vermiştir. Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meşelû's-sâ'ir fî edebî'l-kâtib ve's-şâ'ir* adlı eserinde şiir çalıntıları üzerinde ayrıntılı olarak durmuş (III, 218-292), bâkîr ve orijinal mânaların kalması gerektiğiyle serika ve intihale cezaz verilemeyeceğini, bâkîr mâna kapısının her zaman açık olduğunu, bu yüzden bir kelimenin bile bazan serika sayılabileceğini ileri sürmüştür. Ayrıca bir şiirde intihal bulunup bulunmadığını tesbit etmenin büyük ediplerin, usta eleştirmenlerin işi olduğunu, bunun için geniş şiir kültürüne ihtiyaç bulunduğunu söyler. *Telhîşü'l-Miftâh* ve *el-İzâh* sahibi Hatîb el-Kazvîni ile birlikte "serikât şî'riyye" konusu belâgat kitaplarına girmiş ve bedî' ilminin ihmal edilmemesi gereken konuları arasında yerini almıştır. Kazvîni'yi takip eden *Telhîş* şâirleri de aynı geleceği sürdürmüştür.

□ TÜRK EDEBİYATI. Türk edebiyatında intihalden eski kitaplarda "şair geçinlerin tutulduğu bir hastalık" olarak söz edilir. Bu şairlere "düzd-i sühan" (söz hırsız), yaptıkları işe de "sirkat-i şî'r" de-

nir. Bu ağır suçun cezası da dil kesmektir: "Sirkat-i şî'r edene kat'-i zeban lâzımdır / Böyledir şer'-i belâgatta fetâvâ-yı sühan" (Sünbülzâde Vehbî).

Kaynaklarda birçok çeşidinden söz edilen intihalin başlıcaları şunlardır: Sirkat. Divan şairleri arasında sık sık kullanılan bu terimin üzerinde eskiden beri çokça durulmuştur. Başkasına ait bir fikri veya hayali kullanmaya *ahz ü sirkat*, bunun belli olanına *zâhir sirkat*, belli olmayanına *gayr-i zâhir sirkat* adı verilir. Gayr-i zâhir sirkatler daha çok başkasına ait bir düşünce veya sözü değiştirmek suretiyle yapılır.

Divan şairleri arasında görülen intihallerin çoğu, aslında Arapça ve Farsça mısra ve mefhumların Türkçe'ye çevrilerek sahiplenilmesi şeklindedir. Büyük şairler için mazmun iktibas kabul edilen bu tarz intihallerin çeşitleri şöylece sıralanabilir: İğâre. "Bir şairin manzumesini benimsemek" anlamında kullanılan bu terimle ifade edilen intihal örneği azdır. Mesh adı da verilen bu intihal, başkasına ait olan bir manzumede sözlerin yerini değiştirmek yahut bu manzumeden bazı sözleri almak suretiyle yapılır. İlmâm veya selh ise bir manzumenin yalnız mânasını almak yoluyla yapılan intihaldir. Selhe yakın bir intihal çeşidi de başka bir şairin şiirinden ilham alarak ondaki fikirleri kullanmak olan *hâyidedir*. Bir eserden etkilenmekle intihali birbirinden ayırmak gerekir. Zira etkilenme her sanat alanında görülen ve tabii karşılanan bir durumdur.

İntihalle yakın münasebeti olduğu kabul edilen diğer bir çeşit *tevârüddür*. Daha çok tarih düşürmede görülen *tevârüd*, iki şairin birbirinden habersiz olarak bir mısra veya beyti aynı şekilde söylemeleridir. 1030 (1620) yılında şiddetli soğuktan İstanbul Boğazı'nın donması üzerine birkaç şair, "Yol oldu Üsküdar'a bin otuzda Akdeniz dondu" mısraını söylemiş ve ebced hesabıyla bu olaya tarih düşürmüştür. Ancak bir benzerliğin *tevârüdden* kaynaklanıp kaynaklanmadığının belirlenmesi çok zor olduğundan *tevârüd* genellikle şüphayle karşılanır. Bütün bu intihal türleri hakkında şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: "Kudemânın bulup âsârını gence-misâl / Etiler cümle harâmî gibi yağmâ-yı sühan / Selh ü ilmâm ü tevârüd diye sonra çalışır / Aybını setre nice düzd-i tûvânâ-yı sühan" (Sünbülzâde Vehbî).

Sözlü bir geleneğe sahip olan halk edebiyatında şiirler, halk edebiyatı meraklı-

larının "cök" adı verilen derlemelerinde gelişigüzel yazıya geçirdikleri metinlere dayanır. Bu durumda intihal, daha çok bunları tertip edenin yaptığı yanlışlıktan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla aynı yızyılda yaşamış halk şairlerinin eserlerinde görülen intihallerin kaynaklarını tesbit etmek çok zordur.

BİBLİYOGRAFYA :

Cumahî, *Fuhûlü's-su'arâ*, I, 58-59; İbn Kuteybe, *eş-Şî'r ve's-su'arâ*, I, 73, 308, 328, 415-418; Mühelhil b. Yemût, *Serikâtü Ebî Nüvâs* (nşr. M. Mustafa Heddâre), Kahire, ts. (Dârü'l-fikri'l-Arabî), tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 3-28; Ebü'l-Hasan İbn Tabâtâbâ, *'İyârü's-şî'r* (nşr. Abbas Abdüssâtîr), Beyrut 1402/1982, s. 79-85; Âmidî, *el-Muvâzene* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Kahire 1363/1944, tür.yer.; Merzûbânî, *el-Müveşşah* (nşr. Ali M. el-Bicâvî), Kahire 1385/1965, s. 167-168, 172-176, 221-225, 245 vd.; Ebü'l-Hasan el-Cürçânî, *el-Vesâta beyne'l-Mütenebbî ve huşûmih* (nşr. M. Ebü'l-Fazl İbrâhîm - Ali M. el-Bicâvî), Beyrut, ts. (el-Mektebetü'l-asriyye), s. 183-412; İbn Bekî, *el-Münşif* (nşr. M. Yûsuf Necm), Beyrut 1412/1992, s. 10-30 ve tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. e-s; a.e. (nşr. Hammûdî Zeynüddin Abdülmeşhedânî), Beyrut 1414/1993, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 15-51; Ebü Hilâl el-Askerî, *Kitâbü's-Şinâ'ateyn* (nşr. Müfîd M. Kumeyha), Beyrut 1404/1984, s. 215-258; Ebü Sa'd el-Amîdî, *el-İbâne 'an serikâti'l-Mütenebbî* (nşr. İbrâhîm ed-Desûkî el-Bisâtî), Kahire 1961, tür.yer.; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. 11-16; Abdülkâhîr el-Cürçânî, *Esrârü'l-belâga* (nşr. H. Ritter), Beyrut 1403/1983, s. 241-251, 313-315; Ziyâeddin İbnü'l-Esir, *el-Meşelû's-sâ'ir* (nşr. Ahmed el-Hûfî - Bedevî Tabâne), Kahire, ts. (Dârü nehdati Mısır), III, 218-292; İbn Ebü'l-İsba', *Tahrîrû't-Taḥbîr* (nşr. Hifnî M. Şeref), Kahire 1383, s. 400; Tibî, *et-Tibyân fî 'İlmî'l-me'ânî ve'l-bedî' ve'l-beyân* (nşr. Hâdî Atıyye Matar el-Hilâlî), Beyrut 1407/1987, s. 437-445; Yahyâ b. Hamza el-Alevî, *et-Ṭirâzû'l-mütezzammîn li-esrâri'l-belâga* (nşr. M. Abdüsselâm Şâhîn), Beyrut 1415/1995, s. 487-495; Muhammed Mendür, *en-Nakdû'l-menhecî 'inde'l-'Arab*, Kahire 1948, tür.yer.; Tâhîrülmevlevî, *Edebiyat Lüğati* (haz. Kemal Edib Kürkçüoğlu), İstanbul 1973, s. 67-70, 98-99, 172-173; Ahmed Matlûb, *Mu'cemül-muştalahâti'l-belâgıyye ve tetavvürü*, Bağdad 1403/1983, III, 38-42; ayrıca bk. tür.yer.; İhsan Abbas, *Târîhu'n-nakdî'l-edebî 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1404/1983, tür.yer.; Abdülazîz el-Hinâvî, *Dirâse ḥavle's-serikâti'l-edebıyye*, Kahire 1405/1984, tür.yer.; Bedevî Tabâne, *es-Serikâtü'l-edebıyye*, Kahire, ts. (Nehdatü Mısır), tür.yer.; İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Ankara 1989, II, 440; Celâleddin Hümâî, *Fünûn-ı Belâgat u Şinâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1368 hş., s. 357-394; Abdülhüseyn Zerrînküb, *Nakd-i Edebî*, Tahran 1369 hş., I, 97-112, 168-169; Abdüllatif M. Seyyid el-Hadîdî, *es-Serikâtü's-şî'riyye beyne'l-Âmidî ve'l-Cürçânî*, Kahire 1416/1995, tür.yer.; M. Rizâ Şefîî Kedkenî, *Şuveri Hiyâl der Şî'r-i Fârsî*, Tahran 1372 hş., s. 202-220; M. Rizâ Rebîyyân, *Serikât-ı Edebî*, Tahran 1375 hş., I, 479-480; Yusuf Çotuksöken, "İntihâl", *TDEA*, IV, 399-400.

